

Оксана Юркова (Київ)

ЛІДЕР НАУКОВОЇ ШКОЛИ

Істориографам добре відомо, що поняття «історична наукова школа» має багато визначень. Чимало вчених (як зарубіжних, так і вітчизняних) намагались сформулювати основні риси «ідеального типу» такого неформального об'єднання, чітко визначити критерії, за якими той або інший гурт дослідників може вважатись «науковою школою». Більше десяти років тому зацікавило це питання і мене – в контексті дослідження діяльності Науково-дослідної кафедри історії України М.Грушевського у ВУАН. Вивчаючи праці та звіти співробітників й аспірантів кафедри, їх листи один до одного та до М.Грушевського, а також – життєписи науковців, я спробувала дати визначення «київської історичної школи М.Грушевського» і назвати її представників. Певний професійний і життєвий досвід дозволяє нині твердити, що тоді, попри зрозумілу наївність, я пішла правильним шляхом, зосередившись на стосунках «учитель – учні». І сьогодні я твердо переконана у тому, що визначальним критерієм «історичної наукової школи» є наявність лідера (недарма у назвах наукових шкіл майже завжди присутнє ім'я її засновника, наприклад, «школа В.Антоновича», «школа М.Грушевського», «школа М.Довнар-Запольського» тощо).

Подальша моя робота в царині української істориографії ХХ століття, особливо аналіз діяльності історичних інституцій (академічних та вузівських) не лише через призму звітів про виконані (чи невиконані) роботи, але й залучення різноманітних матеріалів про життя вчених та їхні міжособистісні стосунки, спілкування з колегами, їх спогади привели до, зрештою, передбачуваного висновку. Не вдаючись до означення причин, зазначу, що, незважаючи на значне число українських істориків ХХ – початку ХХІ століття, до характеристики яких буде доречний епітет «відомий», я можу визначити лише кількох вчених, які стали творцями своїх наукових шкіл. Один з них – Станіслав Владиславович Кульчицький.

І справа тут не лише у кількості аспірантів та докторантів, які зазначали його прізвище в авторефератах своїх дисертацій як наукового керівника чи наукового консультанта (а їх, до речі, не так вже й мало – вчений вже підготував 28 кандидатів та 18 докторів історичних наук і зупинятися не збирається). Йдеться про те, що аспіранти і докторанти С.Кульчицького, багато з яких вже мають своїх аспірантів та докторантів, *дійсно* вважають його своїм *Учителем*.

Що ж характеризує Станіслава Владиславовича як лідера школи?

По-перше, виділю неймовірну (це не перебільшення) працездатність історика. Кількість його опублікованих праць та відредагованих ним монографій сягає майже 2 тисяч! В особистому доробку вченого – 1800 наукових та науково-популярних праць, в тому числі 49 монографій, підручників і посібників (деякі з них – в співавторстві). Це тим більш дивує, що в Інституті історії України НАН

України, де він працює вже понад 35 років, в тому числі з 1977 – завідуючим відділу історії України 20–30-х рр. ХХ століття, С.Кульчицький з 1990 р. є заступником директора з наукової роботи (той, хто знайомий з усіма «принадами» цієї посади, зрозуміє, про що йдеться!). Він встигає вирішувати безліч адміністративних питань (боронь, Боже, ними займатися – можна потонути у довідках, звітах, планах), редагувати численні монографії, збірники наукових праць та багатотомну «Енциклопедію історії України» (той ще шмат роботи!), давати не менш численні інтерв'ю різним теле- та радіокомпаніям, друкуватись в газетах, читати лекційні курси студентам, брати участь в конференціях, виступати опонентом на захистах, координувати різноманітні наукові проекти, керувати науковою працею аспірантів і співробітників відділу – і при цьому надзвичайно багато писати. Лаборанти відділу «стогнуть», особливо, коли після вихідних чи відпустки «шеф» приносить для друку низку статей чи чергову монографію. І коли він все це встигає?! Більше того, ще й отримує від своєї роботи справжнє задоволення!

По-друге, – і це виділяє історика серед інших – він повсякчас виступає генератором ідей та теорій (прикметна риса для лідера школи!). Вільно володіючи значним фактографічним матеріалом, С.Кульчицький піднявся від звичного для сучасних істориків позитивізму до аналітичного осмислення не лише міжвоєнного періоду¹, але й загалом історії України ХХ століття, що, без сумніву, є ознакою високого професіоналізму. Звичайно, можна сперечатись із вченим щодо трактування тих або інших проблем (а він, до речі, до цього заохочує), але важко заперечувати його вагомий внесок в українську історіографію, тим більше, що його концепція новітньої історії України не лише добре обгрунтована, а й вписана у всесвітню історію.

Дотримуючись думки, що тільки дурень не змінює своїх поглядів, С.Кульчицький не соромиться визнати, що чогось раніше не знав або не розумів. Щоденно опрацьовуючи значну кількість наукової літератури та архівних документів, також він *не боїться* ставити незвичні або навіть «незручні» питання, намагаючись дати на них відповіді. Громадянська позиція вченого – і стосовно Голодомору 1932–1933 рр., і проблеми ОУН – УПА – чітка і недвозначна. В цьому ж контексті відзначимо науково-популяризаторську діяльність Станіслава Владиславовича і як автора шкільних підручників з історії України ХХ століття та сотень газетних статей, тоді як переважна більшість істориків, на жаль, пише лише «для наукової громадськості», а, отже, «широко відома у вузьких колах».

По-третє, повертаючись безпосередньо до наукової школи, відзначу, що школа ніколи не з'явиться, якщо вчений, який претендує на лідерство, не

---

¹ Авторитет С.Кульчицького як фахівця з історії України 1920–1930-х рр. настільки високий, що в одній дисертаційній роботі про цей час було навіть зазначено: «період, що його відомий український вчений С.В.Кульчицький назвав міжвоєнним...» ©. – Авт.

матиме певних людських якостей. Адже дослідник може бути працездатним аналітиком, навіть підготувати значну кількість дисертантів з теми, якою захоплюється сам, але через зосередженість на власних успіхах, неповагу (хай навіть приховану) до співробітників, заздрощі до обдарованих колег ніколи не створить наукової школи. Натомість наявність таких рис, як дружелюбність і вміння «тримати дистанцію», твердість і гнучкість, мрійливість і реалізм, вимогливість і тактовність, нарешті, серйозність і почуття гумору сприяють перетворенню здібного вченого на лідера наукової школи. Ці якості, без сумніву, притаманні Станіславу Владиславовичу, не дарма навіть його колишні аспіранти та докторанти раз у раз звертаються за порадами (а інколи – і за допомогою) до свого наставника. Його доброзичливі (без фамільярності!) настанови та фахові рекомендації дозволяють розв'язати багато питань.

Як одна з учнів С.Кульчицького (і це, до речі, визнавати приємно та почесно), виділю надзвичайну повагу самого Станіслава Владиславовича до своїх вчителів: Самсона Ковбасюка, Івана Хіоні, Давида Вірника, Валентина Гудзенка. І це не позерство, а справжня вдячність учня, якому, на мій погляд, вдалося перейняти у своїх вчителів найкраще. Як і його наставники, С.Кульчицький намагається створити найсприятливіші умови для плідної праці своїх аспірантів та співробітників. Добре знаючи творчі можливості та здібності кожного з них, він не вимагає неможливого, а ставить перед кожним істориком відповідні його фаху та науковим уподобанням завдання, при цьому повсякчас контролює їх виконання, терпляче «підштовхуючи» відстаючих. Довголітня і копітка індивідуальна робота вченого з кожним аспірантом та співробітником приносить свої плоди у вигляді ідей, статей, монографій, захищених дисертацій та, зрештою, розв'язаних наукових проблем з історії України. Це дозволяє казати про створення наукової школи істориків України ХХ століття, яку без зайвого пафосу сміливо можна назвати «історичною школою Станіслава Кульчицького».

Вітаючи шановного Учителя з ювілеєм, учні та колеги Станіслава Владиславовича щиро бажають йому міцного здоров'я, наснаги і подальших творчих здобутків. Недарма багато з них з радістю відгукнулись на пропозицію відділу історії України 20–30-х років ХХ століття Інституту історії України НАН України сказати кілька слів про Вчителя та розповісти, як вплинув Станіслав Кульчицький на їх життя і чого, власне, він їх навчив. Але, що цікаво, незважаючи вже на певну вікову різницю, інколи географічну віддаленість від Києва, різнопланові пріоритети своєї наукової діяльності, вони практично однаково сприймають Станіслава Владиславовича як високоосвіченого, доброзичливого і мудрого наставника, сумлінного, принципового та авторитетного вченого. Тож з повним правом від їх імені проголошую:

Vivat Professor!